

היום נלמד בעזרת ה':

קידושין דף כד

(בעמוד הקודם)

ורמי דרב מאיר אדרבי מאיר: הגמרא מקשה מדברי רבי מאיר ורבנן במקום אחר הסותרים את דבריהם במשנה שלנו.

אין אשה פודה מעשר שני בלא חומש: את המעשר שני צריך להעלות לירושלים ולאכול, אבל ניתן לפדות אותו על כסף ולהעלות את הכסף ולקנות בו אוכל בירושלים. הפודה מעשר שני צריך להוסיף כסף בשיעור חומש מהשווי של הפירות. דין זה נאמר דוקא בבעלים, אבל אם אדם אחר פודה את המעשר שני שלהם פטור מחומש.

אשה שפודה מעשר שני משדה של בעלה - נחלקו רבי מאיר ורבנן האם היא נחשבת כבעל וממילא חייבת בחומש, או שנחשבת כאדם אחר וממילא פטורה מחומש.

היכי דמי: אם מדובר במקרה שגם הכסף של הפדיון שייך לבעל וגם המעשר שייך לבעל - הרי היא רק עושה את השליחות שלו, וודאי שלכו"ע היא צריכה לתת חומש (ומדוע סובר רבי מאיר שהיא פטורה?).

ואם מדובר שהכסף שלה (מ'נכסי מלוג' כגון נכסים שקבלה בירושה לאחר החתונה. שהדין הוא: גוף הקרקע שלה והבעל אוכל את הפירות), והמעשר של הבעל - לכו"ע היא נחשבת כאדם אחר ופטורה מחומש, דבר זה נלמד מהפסוק **"וְאִם גָּאֵל יִגָּאֵל אִישׁ מִמַּעֲשָׂרוֹ חֲמִשִּׁיתוֹ יִסֵּף עָלָיו"** ולא אדם אחר, אפילו לא האישה שלו (רשב"א).

אלא לאו: אלא בהכרח מדובר באופן שאדם אחר נתן לאשה כסף על מנת שתפדה בו את המעשר שני כמו איש אחר. לדעת רבנן לא מועיל התנאי, והיא קונה את הכסף וממילא קונה אותו בעלה, וכשהיא פודה היא חייבת בחומש. ואילו לדעת רבי

מאיר התנאי מועיל, ומכיון שהוא הקנה לה את הכסף כדי שתהיה כאיש אחר, בעלה לא זוכה בו והיא פטורה מחומש.

נמצא ששיטותיהם הפוכות. כי במשנה שלנו (לפי ביאורו של רבי אלעזר לעיל) סובר רבי מאיר שאם אחרים נתנו לעבד כסף על מנת שאין לרבו רשות בו לא מועיל התנאי, ואילו לדעת רבנן מועיל התנאי.

אמר אביי: תהפוך את הברייתא (ולא את המשנה, כי מסתבר יותר שהברייתא משובשת. ריטב"א).

רבא אמר: מדובר באשה שקבלה מעשר שני בירושה מאביה שנפטר. ונחלקו רבי מאיר ורבנן לקמן האם מעשר שני הוא 'ממון גבוה', אלא שמותר לאכול אותו והאוכל נחשב לאוכל משולחן גבוה. ולפי זה לא ניתן לקדש אשה במעשר שני. או שהוא 'ממון הדיוט', אלא שהתורה צייתה בו דינים מיוחדים. ולפי זה ניתן לקדש בו אשה.

רבי מאיר ורבנן נחלקו גם כאן לשיטתם. מדובר שהאשה פודה את המעשר שני מהממון של הבעל. כאמור, חז"ל תקנו לבעל שיאכל את פירות הנכסי מלוג של האשה. ולכן לדעת רבי מאיר שמעשר שני הוא 'ממון גבוה' בזה לא תקנו רבנן לבעל שיאכל את הפירות של המעשר שני. וממילא המעשר שני שייך לאשה בלבד, ואילו הכסף שייך לבעל, ובכזה מקרה הפודה פטור מחומש (כי רק בפדיון של מעשר שני של האדם על עצמו מהכסף שלו חייבים חומש). לדעת רבנן המעשר שני שייך לבעל [ואמנם הפירות עצמם הם רק נכסי מלוג שהקן שייכת לאשה, אלא מכיון אסור למכור מעשר שני בכדי לקנות בו קרקע, ולכן כאן שיש רק פירות - הפירות עצמם שיכים לבעל בדין 'נכסי מלוג' -רשב"א] וגם הכסף שייך לו, וממילא האשה רק עושה את שליחותו ולכן היא חייבת בחומש.

*

למדנו במשנתנו שעבד כנעני קונה את עצמו (- משתחרר) בכסף ובשטר. הגמ' מביאה אופן נוסף בהם הוא יוצא לחירות:

תנא: אם האדון הוציא לו שן ועין וכן שאר אברים שאינם חוזרים ומתרפאים לאחר שנפלו, יוצא לחירות. (הגמ' לקמן תבאר מה הם 24 ראשי אברים שאינם חוזרים).

שאלה: בשלמא: אמנם שן ועין כתובים במפורש בתורה שהעבד יוצא בהם לחירות, שנאמר "וְכִי יִכֶּה אִישׁ אֶת עֵין עֶבְדוֹ אוֹ אֶת עֵין אִמּוֹתָהּ לְחֶפְשִׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת עֵינוּ. וְאִם שֵׁן עֶבְדוֹ אוֹ שֵׁן אִמּוֹתָהּ יִפֹּל לְחֶפְשִׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת שֵׁנוֹ", אבל מנין שהוא יוצא בראשי אברים?

תשובה: דומיא דשן ועין: אותם ראשי אברים הם דומים לשן ועין, כשם ששן ועין אם האדון הוציא לו אותם זה מום גלוי והם אינם חוזרים כך ראשי אברים הם מום גלוי ואינם חוזרים.

קושיא: ואימא: והרי שן ועין הם 'שני כתובים הבאים כאחד' כלומר שלא היה צריך לכתוב את שניהם, שהרי די אם התורה תכתוב רק שן או רק עין, ומכם שנכתבו שניהם הרי הם 'שני כתובים הבאים כאחד' שהדין הוא שאינם מלמדים על מקום אחר, וא"כ אי אפשר ללמוד מהם ראשי אברים.

תירוץ: צריכא: התורה כן היתה צריכה לכתוב את שניהם, שאם היה כתוב רק שן היינו אומרים שאפילו אם האדון הפיל לו שן חלב (= שן של עבד קטן) שתצמח במקומה שן חדשה הוא יוצא לחירות, לכן כתוב עין ללמדנו שרק אם הוציא לו אבר שאינו חוזר כמו עין יוצא לחירות. ואם היה כתוב רק עין היינו אומרים שדווקא אם האדון הפיל לו אבר שנברא עמו כמו עין יוצא לחירות, אבל אם הפיל לו שן שהוא לא נולד עמה לא יצא לחירות, לכן נכתב שן ללמדנו שגם אם הפיל לו שן שלא נולד עמה יוצא לחירות. נמצא שצריך את שני הפסוקים וא"כ אין הם 'שני כתובים הבאים כאחד', וא"כ הם כן מלמדים על שאר ראשי אברים.

קושיא: ואימא כי יכה וכו': והרי מה שנאמר בפסוק "וְכִי יִכֶּה" זהו כלל (= בכל הכאה העבד יוצא לחירות), "שן ועין" (= "עין עבדו", "שן עבדו") זהו פרט (= רק על שן ועין יוצא לחירות ולא על שאר אברים), וא"כ יש לנו כאן 'כלל ופרט' שהדין הוא שאין בכלל (= הכאה) אלא מה שבפרט (= רק שן ועין ולא אברים אחרים), וא"כ מנין לנו שיוצא לחירות על ראשי אברים?

תירוץ: נאמר "לְחֶפְשִׁי יִשְׁלַחְנוּ" ומשמע שהפסוק ריבה לו הרבה שילוחים (= שהרי הפסוק יכל לומר "חפשי הוא" או "יצא חפשי" בלי "ישלחנו"), נמצא שהפסוק חזר וכלל אופנים נוספים בהם הוא משתחרר, וא"כ יש כאן 'כלל ופרט וכלל' (= 'כלל' זהו "וכי יכה", 'פרט' זהו "שן ועין", 'כלל' זהו "לחפשי ישלחנו"), והדין הוא שאתה

מרבה בכלל מה שדומה לפרט, וכשם שהפרט (= שן ועין) הוא מום גלוי ואינו חוזר, כך אני מרבה כל מום גלוי שאינו חוזר, ומכאן שהוא משתחרר בראשי אברים.

קושיא: **אי מה הפרט מפורש:** אם אתה מרבה בכלל רק את מה שדומה לפרט, א"כ כשם שהפרט (= שן ועין) הוא מום גלוי ולאחר שהוא נפל האבר בטל ממלאכתו (= העין בטלה מלראות והשן מללעוס) ואינו חוזר ומתרפא, כך כל המומים שאני מרבה עליהם להיות מומים גלויים ואינם חוזרים ומתרפאים ובטלים ממלאכתם, וא"כ קשה מדוע למדנו בברייתא - אם האדון תלש בזקנו של העבד ומחמת כן שמט עצם ממקומה, וסופה של העצם להתייבש וליפול, העבד יוצא לחירות. ע"כ הברייתא. והרי העצם של הזקן אינה בטלה ממלאכתה (= היא לא עושה שום מלאכה, ונמצא שלא בטלה ממלאכתה לאחר תלישתה) וא"כ אינה דומה לשן ועין, ומדוע יוצא בה לחירות?

תירוץ: "**לְחַפְּשֵׁי יִשְׁלַחְנֶנּוּ**" הוא ריבוי, וא"כ אין לנו לדרוש את הפסוק ב'כלל ופרט וכלל' אלא ב'ריבה ומיעט וריבה', והדין הוא שריבה הכל, ולכן יוצא לחפשי גם באבר שאינו בטל ממלאכתו (כגון עצם הזקן).

קושיא: **ואי ריבויא הוא:** אם ריבה הכל, א"כ מדוע אם הכהו האדון על ידו ויבשה ידו אינו יוצא לחירות?

תירוץ: א"כ שן ועין מאי אהני ליה: אם הפסוק לא ממעט כלום, א"כ מדוע נכתב דווקא "שן ועין" והרי על הכל הוא יוצא לחירות, אלא בהכרח שהפסוק כן ממעט משהו, והמיעוט הוא שהוא יוצא לחירות רק על מומים הדומים קצת לשן ועין, דהיינו שהם בגלוי ואינם חוזרים.

תנו רבנן בכולם עבד יוצא בהם לחירות: בכל אחד מראשי איברים העבד יוצא לחירות. אבל נחלקו התנאים האם הוא צריך גם גט שחרור.

המכריעים לפני חכמים: המכריעים איזו דעה מהחכמים הנ"ל נראית להלכה (ולא התפרש מיהם המכריעים -רש"י בגיטין). בשן ועין נראים דברי רבי טרפון שלא צריך גט שחרור בגלל שכתוב בתורה שיוצא בהם לחירות, אבל בשאר איברים נראים דברי רבי עקיבא שצריך גט שחרור בגלל שזה רק 'קנס חכמים'.

הגמרא מקשה: הרי למדנו מקודם שיוצא בראשי איברים מהתורה. ומתרת: בגלל שזה לא כתוב מפורש בתורה אלא נלמד מדרשת חכמים בפסוקים. (ומכיון

שהדרשה לא ידועה לכל העולם יש חשש שמא לאחר השחרור יתפוס האדון את העבד שהשתחרר בשוק ויאמר לו 'עבדי אתה'. תוס').

מאי טעמא דרבי שמעון וכו': לומדים גזירה שוה מהלשון 'שילוח' שנאמר בעבד ובאשה. (בעבד 'לחופשי ישלחנו', באשה 'ושילחה מביתו') כמו שאשה משתלחת בשטר כך גם עבד.

ורבי מאיר עונה: אם היה כתוב בסוף 'לחופשי' דהיינו 'ישלחנו לחופשי' - היה באמת משמע שהשילוח בשטר עושה אותו חופשי. אבל בגלל שכתוב בתחילה לחופשי דהיינו 'לחופשי ישלחנו' - משמע שהוא כבר יצא לחופשי בלי שטר (והמילה 'ישלחנו' באה ללמד על יציאה לשאר ראשי איברים מלבד שן עין, כדלעיל).

ת"ר.. נגד עינו ואינו רואה וכו': אם הוא לא הכה אותו בעין או באוזן עצמה, אלא נתן מכה בכותל ומעוצמת המכה העבד נכהל ונתעוור או נתחרש אינו יוצא לחירות.

תרנגול שהשיט ראשו: לתוך כלי זכוכית וצווח בתוכו וכתוצאה מכך נשבר הכלי - בעליו משלם נזק שלם. וזה כדעת סומכוס במסכת בבא קמא שניזק שנעשה על ידי 'צרות' [= כוח של האדם, בדומה לזורק אבנים ומזיק בכוח הזריקה] משלם נזק שלם.

סוס שצנף וכו' חצי נזק: כדעת רבנן שם החולקים על סומכוס וסוברים שהזיק בצרות משלם חצי נזק.

אמר ליה שאני אדם: אדם הוא בר דעת ויכול לשלוט בעצמו, ומכיון שהוא מבהיל את עצמו ונכנס לבהלה עצומה בגלל הקול, הוא גורם לעצמו את העירורן וחרשות, וממילא המשמיע את הקול מזיק אותו רק 'בגרמא'. (יש מפרשים שעוצמת הקול היא הגורמת את החרשות, אלא שהאדם יכול לשלוט על השמיעה בכך שיסובב את ראשו לכיוון אחר, וכאשר הוא לא עושה זאת הוא בעצם שותף לגרימת הנזק. הרמ"ה).

אחזהו ותקע באזנו: מכיון שהוא תפס אותו, הוא גרם לו את הנזק באופן ישיר ולא בגרמא. (וליש מפרשים הנ"ל בגלל שהוא תפס אותו הוא לא יכל להגן על עצמו משמיעת הקול).

ת"ר הכהו על עינו וכהתה: נחלשה ראייתו אבל הוא לא נעשה עיור לגמרי. אם הוא יכול להשתמש בראיה שלו במצב העכשוי - אינו יוצא לחירות.

אם יכול להשתמש בהן כבר: אם הוא היה יכול להשתמש בראיה במצב החלש שלה קודם שהכה אותו, אם כן מתברר שעכשיו האדון נתן לו מכה שהשחיתה לו את הראיה ולכן הוא יוצא לחירות. אבל אם בכל מקרה הוא כבר לא יכל להשתמש בכח הריאה הכהה קודם לכן, נמצא שהאדון לא השחית לו את הראיה ואינו יוצא לחירות.

וצריכא: את שתי הברייתות. כי אם היה כתוב רק המקרה הראשון, היינו אומרים דוקא שם שבהתחלה הוא ראה מצויין והמכה הכחישה לו את הראיה באופן שאינו יכול להשתמש בה יותר, אפילו שלא נעשה עיור לגמרי - הוא יוצא לחירות. אבל במקרה השני שמתחילה הוא כבר לא ראה טוב, והמכה רק השלימה את ההרס של הראייה באופן סופי - לא יצא לחירות.

ואם היה כתוב רק המקרה השני, היינו אומרים דוקא שם שהאדון הרס לו את הראיה לגמרי - הוא יוצא לחירות, אבל במקרה הראשון שהוא רק החליש לו את הראיה, אפילו שהוא כבר לא יכול להשתמש בה - לא יצא לחירות.